

Pregledni znanstveni članek/Article (1.02)

Bogoslovni vestnik/Theological Quarterly 79 (2019) 2,473—490

Besedilo prejeto/Received:04/2019; sprejeto/Accepted:05/2019

UDK/UDC: 272:378.6(091)(497.4)

DOI: 10.34291/BV2019/02/Petkovsek

Robert Petkovšek

Vloga teološkega študija v Ljubljani pred in po ustanovitvi Univerze v Ljubljani

The Role of Theological Studies in Ljubljana Before and After the Foundation of the University of Ljubljana

Povzetek: Prispevek prinaša pregled razvoja teološkega študija v Ljubljani od njegovih začetkov v Jezuitskem kolegiju (1619) in v okviru Univerze v Ljubljani (1919), katere soustanoviteljica je bila tudi Teološka fakulteta. Študij teologije je bil prvi organiziran visokošolski študij v Ljubljani, ki je ustvaril okvir za poznejši nastanek in razvoj drugih znanstvenih disciplin. Posebno pomembno vlogo so imeli profesorji teologije pri ustanovitvi in predvojnem razvoju Univerze v Ljubljani. Po vojni je bila Teološka fakulteta štirideset let izključena iz Univerze in iz javnega prostora. V Univerzo je bila ponovno vključena leta 1992. Teološki študij, ki je znanstveno preučevanje vere, je bil vedno odprt tudi v vsakokratno kulturno, družbeno in politično okolje, ki ga je kritično sooblikoval in izboljševal. S svojim specifičnim epistemičnim statusom ima teologija tudi danes nenadomestljivo funkcijo na družbeno-kulturni, na cerkvenostno-duhovni in na etično-politični ravni.

Ključne besede: Teološka fakulteta v Ljubljani, Univerza v Ljubljani, Jezuitski kolegij v Ljubljani, teologija, študij teologije

Abstract: The article brings an overview of the development of theological studies in Ljubljana from its beginnings in the Jesuit College (1619) and then within the University of Ljubljana, co-founded by the Faculty of Theology (1919). First studies organized as higher education studies in Ljubljana were in theology. These initial theological studies created a framework for the subsequent establishment and development of other scientific disciplines in the next centuries. In 1919, professors of theology played a significant role in the founding and the pre-war development of the University. After the war, the Faculty of Theology was excluded from the University and the public space for forty years. It again became a member of the University in 1992. Theology, defined as a scientific approach to faith, has always been open to the particular cultural, social and political environment, which it has critically co-created and improved. With its specific epistemic status, theology today has an irreplaceable function in the socio-cultural, church-spiritual and ethical-political contexts.

Key words: Faculty of Theology in Ljubljana, University of Ljubljana, Jesuit College in Ljubljana, Theology, Theological Studies

1. Teološki študij na Slovenskem pred ustanovitvijo Teološke fakultete

Teološka fakulteta v letu 2019 skupaj s svojo Almo mater Univerzo v Ljubljani obhaja stoletnico ustanovitve. Študij na novoustanovljeni Univerzi v Ljubljani se je začel s prvim predavanjem, ki ga je imel 3. decembra 1919 ob 9. uri dopoldne v nekdanji deželni zbornici prof. dr. Fran Ramovš o historični gramatiki slovenskega jezika. Zаметki visokošolskega študija pa segajo nazaj k začetkom organiziranega teološkega študija na koncu 16. in v začetku 17. stoletja. Ljubljanski škof Janez Tavčar je v svojem poročilu Apostolskemu sedežu z dne 27. oktobra 1589 zapisal, da je v skladu s sklepom tridentinskega koncila o ustanavljanju semenišč, sprejetem 15. julija 1563, v Gornjem Gradu ustanovil semenišče, v katerem šest duhovnikov vzgaja šestnajst semeniščnikov. S tem se je na slovenskih tleh začel organiziran teološki študij na škofijski ravni. (Benedik 2009, 43; Dolinar 1979, 204)

Poleg škofijskih semenišč pa so v času katoliške obnove bili pomembni jezuitski kolegiji. Kmalu po tem, ko je Ignacij Lojolski leta 1551 ustanovil Rimski kolegij z gimnazijo ter filozofsko in teološko fakulteto, ki je bil leta 1584 po svojem dobrotniku preimenovan v Univerzo Gregoriano, so začeli jezuitske kolegije ustanavljati tudi po avstrijskih deželah: na Dunaju (1551), v Pragi, v Ingolstadt, v Innsbrucku in drugje. Za slovenske študente je bil pomemben kolegij v Gradcu, ustanovljen leta 1573 in leta 1585 povzdignjen v univerzo s privilegijem nadvojvoda Karla, ki sta ga naslednje leto potrdila tudi papež in cesar. S tem je kolegij v Gradcu pridobil univerzitetne akademske pravice, kakor jih je pred tem pridobil kolegij v Olomoucu, ustanovljen 1566 in v univerzo povzdignjen leta 1573. Drugače od drugih univerz so univerze, ki so se razvile iz jezuitskih kolegijev, gojile teologijo in filozofijo, ne pa prava in medicine. Jezuiti so v mestih, kjer univerz še ni bilo, prevzeli vodstvo novoustanovljenih; kjer pa so univerze že obstajale in so imele tudi študij prava in medicine, so prevzeli le vodstvo teološko-filozofskih študijev. Po inštrukciji papeža Klemena VIII. z dne 13. aprila 1592, v kateri je naročil obnovo katoliške vere na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem, so jezuiti kolegije ustanovili tudi v Ljubljani,⁸ v Celovcu (1604), v Gorici (1619) in v Trstu (1620). Vloga jezuitskih kolegijev v tem času je bila pomembna, saj so bili kolegiji od ukinitve protestantskih šol v letu 1589 oziroma 1600 do ukinitve jezuitskega reda 1773 skoraj edine gimnazije na slovenskem ozemlju. (Zwitter 1969, 19–20) Kolegiji pa, kakor smo videli, niso gojili samo predmetov, ki jih danes poučujejo na gimnazijski ravni, ampak tudi filozofske in teološke študije, ki so po vsebini ustrezali študijem na tedanjih filozofskih in teoloških fakultetah. S tega vidika je bil na naših tleh pomemben mejnik akademsko leto 1619/20, ko so v ljubljanskem jezuitskem kolegiju vpeljali visokošolski seminar iz moralne teologije. S to uvedbo se je začel visokošolski študij teologije, ki se je v naslednjih desetletjih postopoma širil, leta 1704 pa so v ljubljanskem jezuitskem kolegiju uvedli tudi visokošolski študij filozofije. Ta se je

⁸ Kot zanimivost omenimo, da spletna enciklopedija Britannica ustanovitev Univerze v Ljubljani – sicer brez pojasnila – postavlja v ta čas, natančneje v leto 1595 (<https://www.britannica.com/place/Slovenia/Government-and-society#ref477061> (pridobljeno 1.1.2019)).

s predavanji iz logike stodvainštiridesetim slušateljem začel leta 1705, v naslednjih dveh letih pa so sledila tudi predavanja iz fizike in metafizike. S tem je bil izpolnjen program filozofskega, artističnega študija, za katerega je Vasilij Melik (1989) zapisal: »S filozofskim študijem, uvedenim na jezuitskem kolegiju v Ljubljani leta 1704, lahko začnemo predzgodovino današnje Filozofske fakultete.« Leta 1705 so na kolegiju začeli tudi s predavanji iz cerkvenega prava (Kovačič 2013, 291). Po Zwitterju ne moremo dvomiti v to, da je Ljubljana vse od začetka 17. stoletja imela visokošolski študij – ne moremo pa tega študija opredeliti kot univerzitetnega. »Tako nam ostane samo sklep, da so pri nas sicer bile višje študije, da se pa na njih niso podeljevale akademske stopnje, ker se je upoštevalo načelo, da je za to potreben poseben privilegij, ki je ... ostra meja med temi študijami in pravimi univerzami.« (Zwitter 1969, 28)

Kot zanimivost, kako se je širil akademski prostor, ki ga je leta 1619 odprl teološki študij, omenimo jezuita Gabrijela Gruberja. Njegov prihod v Ljubljano 4. junija 1768 je pomenil pomembno prelomnico v visokošolskem študiju. Že od konca 17. stoletja je jezuitsko šolstvo naletelo na odpor, ki se je kazal v ustanavljanju »viteških akademij«, katerih namen je bil razširiti vzgojo in pouk še na druga področja, kakor so študiji prava, medicine in umetnosti, ter upoštevanje modernih jezikov, naravoslovja in aktualne politike. Tudi avstrijska državna oblast je želela v študij vključiti te nove smeri, zlasti spoznanja s področja eksperimentalnih metod. Gruberjev prihod je Ljubljani prinesel ustanovitev nove stolice za mehaniko, na kateri je poleg mehanike in hidravlike poučeval tudi nizke gradnje in mapiranje.

V zadnji četrtini 18. stoletja in v 19. stoletju je visoko šolstvo v Ljubljani doživljalo različne pretrese in spremembe. Jožef II. je za krajši čas v Ljubljani ukinitel teološki (1783–1791) in filozofski študij (1785–1788); prvega je prenesel v Gradec, drugega v Innsbruck. V dobi Napoleonovih Ilirskih provinc so v Ljubljani delovale »centralne šole« (1810–1813) s študijskimi smermi za zdravnike, kirurge, inženirje-arhitekta, pravnike in teologe; te so imele pravico podeljevanja akademskih naslovov in jim zato lahko pripišemo status univerze. Po koncu Ilirskih provinc so se v okviru liceja nadaljevali filozofski, teološki in medicinsko-kirurški študiji vse do ukinitve liceja leta 1849. Revolucionarno leto 1848 je okrepilo zahteve po ustanovitvi slovenske univerze, posledica teh zahtev pa je bila ukinitve liceja in s tem vseh študijev na liceju. Ostal je le študij teologije. Tega je leta 1852 prevzela ljubljanska škofija kot »škofijsko bogoslovno učilišče« (*Institutum dioecesanum Studiorum theologorum*), ki je z ustanovitvijo Univerze 1919 dobilo status Teološke fakultete in je tako prešlo pod vodstvo Univerze.

2. Ustanavljanje Univerze v Ljubljani in Teološke fakultete

Prizadevanja za ustanovitev slovenske univerze so svoj sad obrodila leta 1919. A tudi tedaj ob koncu 1. svetovne vojne ustanovitev slovenske univerze ni bila samoumevna (Mikuž 1969, 54–59). Ustanovitelji iz akademskih in političnih krogov so

se razhajali že glede kraja: ali naj bo to Ljubljana ali Trst? Večini pa se je zdelo samoumevno, da bi z ustanovitvijo morali počakati še nekaj let, v tem času pa bi na univerzah v Zagrebu in Beogradu na filozofski in pravni fakulteti ustanovili katedre v »slovenskem narečju«, na katerih bi se pripravili in habilitirali profesorji za slovensko univerzo. To je še pred ustanovitvijo Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev 1. decembra 1918 predlagal Kulturni odsek Narodnega sveta 21. novembra v Ljubljani, nalogo pa naj bi izpeljala Vseučiliška komisija, ustanovljena 23. novembra 1918, katere predsednik je postal dr. Danilo Majaron. Komisija, ki se je konstituirala 5. decembra, je že na prvi seji razpravljala o tem, da bi zagrebška univerza postala matica ljubljanske. Le tri dni pozneje, 8. decembra, so profesorji ljubljanskega bogoslovja komisiji poslali spomenico z zahtevo po ustanovitvi teološke fakultete v Ljubljani.⁹ A še dva meseca kasneje ideja o tem, da bi univerza morala začeti delovati v Ljubljani, ni bila povsem sprejeta. 6. februarja 1919 je dr. Karel Verstovšek, poverjenik za uk in bogočastje v narodni vladi za Slovenijo, prvič poročal beograjski centralni vladi o potrebah visokega šolstva v Ljubljani: predlagal je ustanovitev univerze s štirimi fakultetami, še prej pa začasno gostovanje na zagrebški univerzi, kjer bi se za pripravo novih kadrov za nekaj let ustanovile katedre s slovenskim predavateljskim jezikom. Kakor se je pokazalo že na 1., konstitutivni seji in na sejah Vseučiliške komisije v naslednjih tednih in mesecih, je večinsko mnenje zagovarjalo postopno ustanavljanje univerze. Mnenje je bilo: »Boljše je namreč, da z začetkom odložimo za več let, nego s pre nagljenjem oviramo pot boljšemu.« In: »Tako naj začno z jedrom v Zagrebu, »ako pa je vse vkup komedija, naj se vse to pove, da gremo narazen, ker čemu bi za komedijo tratili čas.« Tako je razmišljal Josip Plemelj. Podobno je razmišljal profesor v Zagrebu Boris Zarnik, ki je zagovarjal mnenje, naj se univerza v Ljubljani odpre šele, ko »bomo imeli za vse stroke dobro izobražene in izvežbane učne moči«. Profesor Josip Plemelj je bil tudi proti predlogu, ki je hotel »našemu vseučilišču dati poseben značaj v Jugoslaviji s tem, da bi se obvezalo predavatelje posluževati se pri svojih predavanjih slovenskega jezika«; poudarjal je, da je pridevnik »slovenski« le teritorialna, narečna oznaka, ki se ji je treba odreči v prid centralizacije visokih šol v Jugoslaviji in se s tem odreči »separatističnim stališčem« (Mikuž 1969, 56). Tudi France Kidrič, slavist, je menil, da sta slovenščina in srbohrvaščina le dve narečji. Mnenje večine je torej v začetku nasprotovalo hitremu ustanavljanju univerze in uporabi slovenskega jezika v letih, ko bi se na univerzah v Zagrebu in Beogradu pripravljali kadri za novo slovensko univerzo.

⁹ »Že 8. decembra 1918 so poslali profesorji ljubljanskega bogoslovnega učilišča Vseučiliški komisiji spomenico o ustanovitvi teološke fakultete v Ljubljani, ki navaja naslednje utemeljitvene razloge: a) Slovenski profesorji teologije bi lahko znanstveno tekmovali z znanstveniki drugih narodov in verstev; to pa je mogoče samo z znanstvenim osebjem, ki ga nudijo univerze. b) Teološka fakulteta v Ljubljani je potrebna zato, ker ima teološka znanost veliko nalogo pri zblíževanju vzhoda z zahodom, ki jo morejo rešiti predvsem Jugoslovani. Zato je v najvišjem kulturnem interesu, da nastane med Jugoslovani resna bogoslovna znanost, ki naj bi jo omogočila slovenska bogoslovna fakulteta, ki sicer že obstaja v Zagrebu, toda tudi na tem področju je potrebna določena tekmovalnost. c) Slovenski duhovniki, ki se hočejo nadalje izobraževati, potrebujejo nadomestilo za teološke fakultete na Dunaju, v Gradcu in Innsbrucku, kjer so lahko doslej študirali, ne bodo pa mogli več odslej. V drugem delu govori spomenica, kako naj bi se ustanovitev fakultete praktično izvršila. Opozarja, da bi bile težave mnogo manjše kakor pri drugih fakultetah, ker je potrebno že obstoječe bogoslovno učilišče v Ljubljani le primerno razširiti, izpopolniti in mu dati značaj univerzitetne fakultete.« (Polec 1929, 151–152; Ciperle 2009, 29)

Takoj, le tri dni po konstitutivni seji Vseučiliške komisije, so ljubljanski teološki profesorji odločno pokazali pot v drugo smer, ki je bila po mnenju Metoda Mikuža (59) smerokaz – »edina prava pot« – nadaljnjim pripravam: »Zanimivo je torej, da so bili prav teologi tisti, ki so pokazali vseučiliški komisiji edino pravo pot, da je treba ... iskati rešitev vprašanja ljubljanske univerze le na domačih tleh.« Ko so mnogi zagovarjali mnenje, da ustanovitev univerze v Ljubljani ni samo vprašanje Slovencev, ampak je vprašanje »visokega šolstva celega slovanskega juga« (J. Plemelj), in da naj bi pri študiju uporabljali jugoslovansko terminologijo, kakor je to v začetku zahtevalo društvo inženirjev, so bogoslovni profesorji vztrajali pri takojšnjem ustanavljanju fakultet na slovenskih tleh (59). Vseučiliška komisija je zato že 14. januarja 1919 Narodni vladi poslala predlog, naj »ljubljskemu škofijskemu bogoslovnemu učilišču«, ustanovljenemu 1852, podeli status fakultete. (*Zgodovina slovenske univerze 1929*, 152) Dr. Aleš Ušeničnik, dr. Franc Ušeničnik in dr. Janez Zore, dotedanji profesorji na ljubljanskem bogoslovju, pa so 21. marca 1919 od zagrebške teološke fakultete dobili odgovor, da imajo »naučno spremu«, to je, da jih je ta habilitirala za univerzitetne profesorje (Mikuž 1969, 60).

O ustanovitvi Univerze v Ljubljani so se prek svojih časopisov izrekale tudi politične stranke. *Slovenec* je 13. februarja 1919 v uvodniku poudarjal nujnost ustanovitve slovenske univerze, liberalni *Slovenski narod* pa je 15. februarja 1919 temu nasprotoval, češ da je s koncem vojne »odpadlo nemško potujčevanje«, s tem pa tudi »vzrok za ustanovitev ljubljanske univerze« (59). Liberalci so tudi nasprotovali temu, da bi bila univerza slovenska – nasprotno, biti bi morala »orodje centralizma in unitarizma«. Predvsem pa so bili proti ustanavljanju teološke in medicinske fakultete. (59)

Odločilno vlogo pri ustanavljanju univerze sta imela dr. Danilo Majaron, pravnik in nekdanji gojenec Alojzijevejšča, in dr. Anton Korošec, podpredsednik prve vlade Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Majaron je že leta 1898 v slovenskem in nemškem jeziku sestavil spomenico z naslovom Za vseučilišče v Ljubljani, ki je bila izročena vladi na Dunaju in Državnemu zboru. Kot predsednik Vseučiliške komisije pa se je v začetku leta 1919 po skoraj trimesečnih nasprotnih razpravah napotil v Beograd po dovoljenje za ustanovitev univerze, kjer je o tem v osebni razgovoru prepričal ministra prosvete Ljuba Davidovića. 6. marca je prišlo iz Beograda sporočilo, da je vlada naklonjena predlogu, da se v jeseni 1919 v Ljubljani začne univerzitetni študij. A že 1. aprila je Davidović sporočil, da predloga ne bo mogoče uresničiti. Zato je Majaron 5. aprila interveniral pri podpredsedniku vlade Korošču in 2. julija (Mikuž 1969, 62)¹⁰ so na seji ministrskega sveta pod vodstvom podpredsednika Antona Korošča (slovenskega liberalnega ministra dr. Alberta Kramerja, Davidovićevega strankarskega kolega, na seji ni bilo) sprejeli zakonski predlog, ki ga je Davidović pripravil. Zakon o Vseučilišču kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani, ki ga je nato na 56. redni seji 17. julija 1919 sprejelo Začasno narodno predstavništvo, je podpisal prestolonaslednik Aleksander 23. julija, v Uradnem listu pa je bil razglašen 1. septembra 1919. Zakon je določal:

¹⁰ V katalogu Častni doktorji Univerze v Ljubljani (2011, 12) najdemo podatek, da je bila seja ministrskega sveta 30. junija 1919.

»Čl. 1: V Ljubljani se ustanavlja vseučilišče kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki ima pet fakultet: teološko, pravoslovno, filozofsko, tehnično in medicinsko. Medicinska fakulteta bo imela samo dva pripravljalna letnika.

Čl. 2: Vse fakultete se otvorijo začetkom šolskega leta 1919/20, in sicer teološka, filozofska in pravoslovna v popolnem obsegu, tehnična s prvim in drugim letnikom, medicinska s prvim letnikom.

Čl. 3: Dokler se ne izdelajo specialni zakon in uredbe, se bo vseučilišče v Ljubljani povsem upravljalo po zakonu in uredbah o vseučilišču kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev v Beogradu.

Čl. 4: Ta zakon stopi v veljavo, ko ga kralj podpiše, obvezno moč pa dobi, ko se razglasi.«

Videli smo, da so imeli profesorji ljubljanskega bogoslovja pri ustanavljanju univerze pomembno in po Mikužu celo odločilno vlogo, saj so pokazali »pravo pot«. Vendar pa so včlenitvi teološke fakultete v univerzo nekateri nasprotovali, med drugimi dr. Dragotin Lončar, član Začasnega narodnega predstavništva in član Jugoslovanske socialdemokratske stranke. Zagovarjal je mnenje, »da teološke fakultete niso v pravi zvezi z moderno univerzo, ki nima konfesionalnega značaja. Niso v pravi zvezi ne zato, da ne bi tudi te imele znanstvenih disciplin in priznanih znanstvenikov, temveč zato, ker vse te discipline spadajo na filozofsko fakulteto, ves ostali bogoslovni pouk pa v učilišča in vzgojevališča vsake verske skupnosti same.« (Mikuž 1929, 64) V nasprotju s tem mnenjem se je prav dr. Majaron posebej zavzel za vključitev teološke fakultete v univerzo.

Glede na razklanost, ki je pri ustanavljanju univerze delila slovensko akademsko in politično javnost, se zdi, da je bila prav osebnost dr. Danila Majarona tista, ki ji Univerza dolguje svojo ustanovitev v letu 1919. Akademik Janko Polec (2013) je o njem zapisal:

»Podprt od najboljših slovenskih mož vseh strank, zlasti od poverjenika za uk dr. K. Verstovška, je Majaron z veliko modrostjo in previdnostjo v malo mesecih do podrobnosti izvršil priprave za ustanovitev univerze s petimi fakultetami. Prebrodil je še zadnje težave tik pred uresničenjem stare narodove terjatve. Prepričal je v osebem razgovoru ministra Davidovića o pravičnosti zahteve in realnosti priprav, zlasti tudi o potrebi ustanovitve bogoslovne fakultete. Juristični fakulteti je izoblikoval s sestavo učnega načrta in prvega profesorskega kolegija njen prvi zunanji obraz. Po pravici velja za očeta slovenske univerze in s tem za enega prvih naših prosvetiteljev... Pri tem vsestranskem, vztrajnem in premišljenem delovanju v raznih panogah narodnega življenja so Majarona vedno vodili idealni nagibi, njegova velika ljubezen do naroda in zlasti do slovenskega jezika. S svojim delom, ki so ga pospeševale ugodne razmere, je doživel uspehe, ki so ma-

lokomu dani. V jeseni svojega življenja je videl uresničen svoj ideal, slovensko univerzo; slovenski jezik, za katerega se je boril desetletja, je zavladal v vseh uradih, izoblikovan za to rabo predvsem po njegovi zaslugi. Čeprav je bil umstveno in družabno visoko naobražen in odličen govornik, se kot političen strankar in voditelj ni mogel uveljaviti, ker je bil kulturno preširoko orientiran in je imel pred seboj vedno občenanodne interese. Majarona prištevamo po pravici najzaslužnejšim slovenskim možem novejši dobe; po svojem plemenitem človečanstvu, resnični kulturi in uglajenem nastopu pa je bil tudi ena najbolj simpatičnih in uglednih osebnosti slovenske javnosti.«

Oba, dr. Majaron in dr. Korošec, sta zaradi svojih zaslug pri ustanovitvi univerze postala njena častna doktorja, dr. Majaron prvi leta 1929, dr. Korošec pa tretji leta 1939 (drugi častni doktorat je leta 1930 prejel dr. Tomáš Garrigue Masaryk, prvi predsednik Republike Češkoslovaške (1918–1935)).

Kako pomembna je bila ustanovitev univerze v Ljubljani leta 1919 in enotnost, ki jo je dosegel dr. Majaron, se je pokazalo komaj dve leti po njeni ustanovitvi. Že v oktobru leta 1921 je »prišla iz Beograda novica o nameravani ukinitvi medicinske in tehnične fakultete v Ljubljani, čeprav sta obe že pokazali lepe uspehe in sta brez vsake državne podpore postavili sicer skromne, a prav lepe inštitute« (Mikuž 1969, 69). Od tedaj so podobni signali iz Beograda prihajali redno. V akademskem letu 1923/24 je Univerzitetni svet ob vladni nameri, da ukine medicinsko fakulteto v Ljubljani, protestiral in poudaril, da je univerza v Ljubljani »največjega kulturnega pomena za celo državo in neobhodni pogoj vsake nacionalne odpornosti našega naroda izven mej Kraljevine SHS«. Ugotavljal je tudi, da »splošen vtis o ljubljanski univerzi v Beogradu ni bil ugoden« (Mikuž 1969, 71). Vlada v Beogradu je svoje namene po skrčenju programov, zmanjšanju profesorjev ali celo po ukinitvi fakultet zaradi finančnih stroškov utemeljevala z majhnim številom študentov, z nezaposljivostjo absolventov in s tem, da bi v Kraljevini morali imeti eno samo univerzo s fakultetami po različnih mestih. Proti temu se je Univerzitetni svet skliceval na avtonomijo univerze, v dogajanje pa se je vključila tudi širša javnost in politika. O tem je Metod Mikuž (1969, 73) zapisal naslednje: »Posebno glasna je bila SLS, saj je imel takrat dr. Korošec v žepu dragoceni ljubljanski mandat. *Slovenec* je 6. decembra 1925 zaklical Roke proč od naše univerze! Ljubljanska univerza je viden znak »najsrčnejše vzajemnosti s Hrvati in Srbi, ki jo bomo branili v vsakem slučaju z vsemi silami in z vsemi sredstvi«. Vsak poskus vzeti jo »bomo smatrali kot vojno napoved na življenje in smrt«.« Javno mnenje je postajalo vedno bolj nasprotno vladni politiki in je poudarjalo, kakor je to izjavil ljubljanski škof dr. Anton Bonaventura Jeglič, da nam je »naša univerza potrebna, pa tudi zasluži, da ostane neokrnjena in da dobi sredstev, da se lahko nemoteno razvija«. (Mikuž 1969, 75) Na Univerzitetnem svetu 25. novembra 1927 je rektor Rajko Nahtigal predložil načrt za resolucijo z zahtevo po »neokrnjeni univerzi«. Na pritiske iz Beograda je Univerza odgovarjala z manifesti in resolucijami. V manifestu oziroma v apelu narodu, ki ni bil objavljen, je univerzitetna uprava že izražala strah, da Univerza ne bi pro-

padla: »Sto let smo čakali nanjo, z ujedinjenjem so jo čakali. Ali še prezgodaj, še premalo pripravljeni? Morda, – a to je gotovo, če sedaj propade, da nam ne vstane nikoli več! In bojimo se, da ne bi propadla.« (v: *Zgodovina slovenske univerze 1929*, 250) Manifest, ki ga je podpisal rektor Leonid Pitamic 11. decembra 1925, pa poroča o »vesteh, da se namerava ukiniti ljubljanska univerza ali vsaj nekatere njene fakultete« (255). Na seji Univerzitetnega sveta 25. novembra 1927 je Leonid Pitamic prebral resolucijo o pomenu ljubljanske univerze: »Ljubljanska univerza je za Slovence veličasten simbol osvoboditve, priznanje njihove enakopravnosti ter narodne in kulturne individualnosti in zato mogočno poročstvo iskrene vzajemnosti Srbov, Hrvatov in Slovencev. Kakršna koli okrnitev bi slovenski narod žalila, našim sosedom pa je univerza živ opomin neuničljivosti slovenstva.« (*Slovenec*, 26. 11. 1927, v: Mikuž 1969, 76) Tiskana spomenica o pomenu univerze v Ljubljani za Slovence in državo SHS pa je izšla konec leta 1927. Podpisalo jo je osemindeset slovenskih društev, ustanov in organizacij obeh političnih taborov. Spomenica govori o zgodovini visokošolskega študija na Slovenskem, o dosežkih novoustanovljene univerze in o njenem pomenu za slovenski narod. V skupno spomenico so vključeni tudi manifesti vseh petih fakultet: filozofske, pravne, medicinske, tehnične in teološke fakultete. (v: *Zgodovina slovenske univerze 1929*, 263–271) O vlogi Teološke fakultete v Univerzi spomenica pravi:

»Slovenska duhovščina je bistveno sodelovala pri pozitivni zgradbi slovenske prosvete; vrhu tega je imela odlično in velevažno vlogo pri obrambi slovenstva proti premoči Italijanov, Nemcev in Madžarov. Zaradi tega bi ukinitve bogoslovne fakultete smatral narod za udarec proti vitalnim narodnim koristim. V današnjih razmerah bi posebno bolešno občutili ta udarec primorski in koroški Slovenci, katerim je duhovščina prepotrebna narodna opora.

Bogoslovna fakulteta je važna nacionalna institucija, ker goji znanost s posebnim ozirom na domače razmere in na slovanske vzhodne cerkve. V slogi z drugimi fakultetami sodeluje pri znanstvenem raziskovanju domače zgodovine, pri proučevanju staroslovenske cerkvene književnosti in poznejše slovenske literature.

Tekom osmih let so izdali profesorji 17 znanstvenih knjig, 120 razprav in osem letnikov znanstvenega *Bogoslovnega vestnika*.

Število rednih slušateljev je bilo dosedaj redno okoli 100 na leto, kar je za bogoslovno fakulteto razmeroma visoko število.

Budžetnih razlogov za ukinjenje bogoslovne fakultete ni, ker bi bil finančni efekt ukinitve minimalen; saj bi morala država vzdrževati namesto fakultete bogoslovno učilišče v Ljubljani.

Na vprašanje, zakaj samo ena pravoslavna fakulteta in dve katoliški bogoslovni fakulteti, odgovarjamo: ker tri bogoslovne fakultete popolnoma odgovarjajo kulturni strukturi kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Sloven-

ska duhovščina se mora usposobiti za svoje vzvišeno kulturno poslanstvo med slovenskim ljudstvom na slovenskem zavodu.

Odkar obstoji v Ljubljani visokošolski študij, je bila z njim zvezana vedno bogoslovna fakulteta.« (269)

Po večletnih poskusih beograjske vlade, da bi univerzo v Ljubljani okrnili ali jo celo ukinila, je rektorju Milanu Vidmarju prišlo na misel, da je po posvetu z Univerzitetnim svetom in upravo na avdienci 18. aprila 1929 zaprosil kralja Aleksandra za protektorat nad univerzo. O tem je Vidmar zapisal: »Na mojo prošnjo, da se imenuje naša univerza Univerza kralja Aleksandra I. (*Alma Mater Alexandrina*), je Njegovo Veličanstvo kralj to dovolil s toliko ljubeznivostjo, da sem srečen odšel iz avdiencie.« (v: Mikuž 1969, 78) O tem, zakaj in kako je zaprosil za avdienco pri kralju, Vidmar govori v svojih *Spominih* v poglavju z naslovom Boj za obstanek slovenske univerze. Po sprejemu rektorata jeseni 1928 je kmalu izvedel, da ima »minister prosvete« v načrtu »ukinitve medicinske fakultete in cele teološke (katoliške) fakultete v Ljubljani«. Minister je v aprilu 1929, ob desetletnici ustanovitve Univerze v Ljubljani, že imel pripravljene »dekrete o ukinitvi ... obeh fakultet za podpis vladarja, kralja Aleksandra«. Vidmar, ki je zaobšel ministra, je kralja v avdienci najprej zaprosil, da bi univerza smela privzeti ime njegovega veličanstva, nato pa je izrazil željo, da se medicinska in teološka fakulteta ne ukineta. Pogovor s kraljem o teološki fakulteti opiše Vidmar takole:

»Vi želite, da ostane nedotaknjena teološka fakulteta!« »Da,«, sem odgovoril s poudarkom. »Če pa je tako, mi morate povedati, zakaj to želite,« je malce nemirno rekel kralj. »Glejte, veličastvo,« sem odvrnil, »v slovenskem narodu ima duhovščina močan vpliv, pa ne samo duhoven, temveč tudi materialen. Važno se mi zato zdi, da vzgajamo slovenske duhovne javno, tako rekoč pod nadzorstvom, na univerzi in ne v zatohlih semeniščih.« Novo pečeni protektor slovenske univerze se pa ni takoj vdal. Očitno mu je bila katoliška miselnost zoprna. Po kratkem premisleku je menil: »V Zagrebu sta katoliška in pravoslavna teološka fakulteta. Ali vam to ne zadostuje?« Nasmehnil sem se: »Hrvatje ne znajo vzgajati niti svojih popov, kako naj bi bili kos vzgoji naših?« To je zaleglo. Kralj si je zakril z desno roko oči in se podnjo diskretno zasmejal. Potem pa se je sprostil: »Dobro, dobro, obdržite svojo teološko fakulteto.« ... Po vrnitvi v Ljubljano se mi je zdelo, da moji profesorji – kolegi niso zelo navdušeni za poklon, izražen v novem imenu univerze. Morda so premalo poznali nevarnost, ki je bila ogrožala univerzo. Morda niso razumeli, da bi ukinitve teološke fakultete, ki seveda že dolgo nima več legitimacije, da se uvršča med resnično potrebne in zelo žive fakultete, nedvomno pomenila začetek podiranja vseučilišča.« (Vidmar 2018, 74–75; 78)

Proti naklepom ministra prosvete je imel Vidmar podporo v tedanjem ministrskem predsedniku dr. Antonu Korošču, ki »seveda ni želel okrnjevanja univerze« (80). Pod kraljevim protektoratom je univerza v Ljubljani – od takrat naprej *Uni-*

versitas Alexandrina – zaplula v mirnejše vode. Navedeni zapisi pa kažejo, da je bila Teološka fakulteta vse od ustanovitve dalje jeziček na tehtnici v merjenju političnih interesov, kakor je to še danes, žal nemalokrat tudi predmet ideoloških razprtij. V *Spominih* pravi Vidmar zase, da je »svojo rdečo obleko« (126) začel javnosti kazati že leta 1937; ni bil torej samo pomemben znanstvenik in šahovski vele mojster, ampak je bil tudi politično opredeljen, vseeno pa je skrb za skupno dobro znal v ključnih vprašanih postaviti pred osebna prepričanja. V *Spominih* se sicer čudi naklonjenosti, ki mu jo je izkazoval škof dr. Gregorij Rožman – kakor da katoliški škof ne bi mogel biti naklonjen drugače mislečim! –, ni pa mogel skriti odklonilnega stališča do profesorja dr. Lamberta Ehrlicha in njegovih somišljenikov, ki da so za »svoje sramotno počenjanje kmalu plačali z glavo« (168; 126–127). Odločilno vlogo, ki jo je teološki študij odigral na področju kulturnega in intelektualnega razvoja na Slovenskem, so mnogi kakor Majaron priznavali, drugi kakor Vidmar so teologiji odrekli »legitimacijo« univerzitetnega študija, a so v prid skupnega dobrega do nje izražali strpnost. Tu ne bomo dokazovali znanstvenega značaja teologije, ki jo uvršča v krog univerzitetnih znanj vse od začetkov univerzitetnega študija, poudariti pa želimo, da bi Slovenci brez teoloških profesorjev verjetno še dolgo ostali brez univerze, morda celo brez lastne države, če nova slovenska univerza ne bi zajezila razraščajočega se jugoslovanstva, ki so mu bili naklonjeni mnogi vodilni znanstveni duhovi. Zato je bila tu nadvse pomembna vloga bogoslovnih profesorjev. Ti so takoj po konstitutivni seji Vseučiliške komisije 5. decembra, ko so drugi še nekaj mesecev razmišljali o tem, da bi z večletno pripravo na ustanovitev ljubljanske univerze začeli zunaj slovenskega ozemlja pod okriljem zagrebške in beogradske univerze in niti ne nujno v slovenskem učnem jeziku, 8. decembra v soglasju z vizijo dr. Majarona v spomenici zahtevali ustanovitev teološke fakultete na slovenskih tleh in v slovenskem jeziku – za to so bili tudi usposobljeni in pripravljeni. Prepoznali in izkoristili so edinstveni trenutek, ki se ne bi ponovil – ta trezna in odločna vizija je omogočila ustanovitev univerze. Tako so prehiteli vlado v Beogradu, ki se v poznejših mesecih ne bi več pustila presemetiti in zahtevi iz Slovenije gotovo ne bi več ustregla, saj je nenehno nameravala ukiniti celo že obstoječo univerzo oziroma fakultete, ki so že odlično delovale.

3. Teološka fakulteta in študij teologije po 2. svetovni vojni

Po 2. svetovni vojni komunistična oblast svojih odločitev ni več tehtala in usklajevala z različnimi interesi. Tako je bila Teološka fakulteta leta 1950 izločena iz Univerze in je eno leto delovala kot samostojna državna fakulteta, 4. marca 1952 pa je Svet za prosveto in kulturo pri vladi Ljudske republike Slovenije dekanatu Teološke fakultete sporočil: »Z ozirom na ustavne določbe o ločitvi cerkve in države Vam sporočamo, da z 31. junijem t.l. fakulteta preneha biti državna ustanova in da s tem prenehajo vse proračunske in druge obveznosti našega Sveta do Vaše fakultete.« (ATF) Univerzitetni svet Univerze v Ljubljani je Teološko fakulteto po-

novno vključil v Univerzo na svoji 8. seji 18. novembra 1992 s sklepom, da se »Teološka fakulteta kot akademska inštitucija ponovno vključi v Univerzo v Ljubljani kot ena fakultet«. Sklep tudi določa, da »posebna komisija, sestavljena iz predstavnikov Teološke fakultete in Univerze v Ljubljani, oblikuje pravila, ki omogočajo delovanje Teološke fakultete znotraj Univerze v Ljubljani /.../ Teološka fakulteta pa jih lahko nadgradi s svojimi internimi pravili«. (ATF)

Po letu 1952 se je tudi teologija na slovenskih tleh odprla procesom modernizacije katoliške teologije, zlasti teološkim iskanjem po 2. vatikanskem koncilu. Kako je Fakulteta v tem času dojemala svoje poslanstvo, vidimo iz predavanja, ki ga je ob koncu tega obdobja ob praznovanju sedemdesetletnice Fakultete imel na Tomaževi proslavi 7. marca 1989 slavnostni govornik beograjski nadškof dr. Francè Perko, dolgoletni profesor Teološke fakultete (Perko 1990). Predavanje je naslovil Teološka fakulteta v službi naroda in Cerkve. Leto 1990 je bilo enako prelomno, kakor je to bilo leto 1919. Perko poudarja, da je v tem času slovenski narod skupaj z drugimi jugoslovanskimi narodi prehodil »dolgo in težavno pot« in šel skozi mnoge preizkušnje. Tu je tudi teologija, »znanost o Bogu na podlagi krščanskega razodetja in človeškega iskanja«, odigrala pomembno vlogo s svojim pogledom v skrivnost človeka, njegove biti, njegovega smisla, medčloveških odnosov in njegove prihodnosti. Sklicuje se na Emmanuela Mounierja, po katerem »krščanstvo angažira in aktivira človeka pred izzivi zgodovinskih dogajanj, in na Zoltana Alszeghya, ki teologijo opredeljuje kot »aktivnost vere, kot znanost vere v službi Cerkve in človeštva« (5). Perko je poudaril globoko zakoreninjenost teologije v slovenskem narodu, ki sega vse do Brižinskih spomenikov, katerih avtorja označi za »prvega slovenskega teologa, ki so ga napajala vzhodna in zahodna razmišljanja o ničnosti in veličini človeka v Kristusu« (6). Temu so v srednjem veku sledile samostanske šole in šole v župnijskih središčih, ki so pripravljale kandidate za duhovniško delovanje med slovenskim ljudstvom, v novem veku pa razvoj teološkega študija, ki smo ga že prikazali. Ob tem Perko poudarja, da je bila Teološka fakulteta vedno v službi slovenskega naroda in kulture. Kultura slovenskega naroda je od 8. stoletja dalje vezana na krščansko duhovno izročilo, ki je ustvarilo »dušo slovenskega naroda« (7). Zato brez poznavanja krščanstva ni mogoče razumeti slovenske kulture. Fakulteta pa je tudi bogatila slovenski jezik s teološko terminologijo, prispevala je k spoznavanju naše krščanske preteklosti in dajala slovenskemu človeku »plemenito krščansko razsežnost«. K temu so veliko prispevali duhovniki, ki jih je izobrazila Fakulteta. »Vnašanje prvin žlahtne kulture v posameznika in v narodno skupnost je bilo in je še danes veliko poslanstvo Teološke fakultete. S tem se krepí hrbtenica slovenskega naroda, da se mora upirati različnim prisilam in težavam, ki jih prinašajo viharji zgodovine.« In tu se Perko zopet sklicuje na Mounierja, ki je zapisal: »Vloga krščanskega duha je, da počasi, od znotraj zmanjšuje zasužnjenost prisili, ko vnaša pravičnost in končno neizmernost in preobilje ljubezni do bližnjega. Kajti prave revolucije, ki potiska svet naprej, ne povzročajo nasilje, ampak luč duha in moč ljubezni.« (7)

Vseeno pa fakulteta – tako kakor tudi Cerkve – svojega prednostnega poslanstva ni videla v »žlahtnjenju in oblikovanju kulture«, v obravnavi socialnih vprašanj,

ampak v »uresničevanju odrešenja v teku zgodovine narodov in vsega človeštva«, ki je »božji poziv k popolni osvoboditvi v brezmejnosti božjega bitja« in ga »uresničuje Bog po Kristusu v moči Svetega Duha v Cerkvi« (7).

Tej vzgojni, kulturni in cerkveni razsežnosti teološkega študija je treba dodati tudi znanstveno razsežnost. Fakulteta raziskuje versko in cerkveno preteklost na Slovenskem, to pa pomaga »poznati sebe, se identificirati« (8). Kot rezultanto vseh teh silnic pa Perko vidi nalogo, da v »simfoniji z vesoljnim božjim ljudstvom Kristusove Cerkve« teologija na Slovenskem izdela »slovensko teologijo«, katere naloga je utelesiti Božjo besedo znotraj posebnosti slovenske kulture in izročila.

Kot posebnost ljubljanske Teološke fakultete Perko omenja njeno dialoško poslanstvo, ki ga ta ima glede na dejstvo, da stoji na kulturnem, verskem in jezikovnem križišču različnih svetov: na meji pravoslavnega, protestantskega in katoliškega sveta; na meji med krščanstvom in islamom, med vzhodno in zahodno Evropo ter tudi na meji komunistično ateističnega in za vero odprtega zahodnega sveta. Dobra tri leta po praznovanju sedemdesetletnice je bila Fakulteta ponovno sprejeta v krog fakultet Univerze v Ljubljani; s tem se je zanjo začelo novo obdobje.

4. Teološka fakulteta in študij teologije po letu 1992

Po letu 1992 sta se Univerza in Teološka fakulteta znašli v novih okoliščinah: Republika Slovenija je postala samostojna, demokratična država, pristopila je k bolonjski prenovi, Fakulteta pa je bila vnovič vključena v Univerzo (Petkovšek 2009). Mnogi so se nadejali, da bo v novih, demokratičnih razmerah po zgledu večine evropskih držav tudi v slovenskem šolskem sistemu pouk o verski dediščini in svetovnih religijah našel pravo mesto in odprl učiteljska mesta. Zato je bilo zanimanje za študij teologije veliko. V ta namen je Fakulteta v sodelovanju z univerzama v Ljubljani in v Mariboru pripravila dvopredmetne pedagoške programe. Zlasti z Univerzo v Ljubljani je Teološka fakulteta na področju humanističnega študija sodelovala že pred ponovno vključitvijo; tako je bil v navzočnosti rektorja in vélikega kanclerja 19. junija 1989 podpisan protokol o sodelovanju med Teološko in Filozofsko fakulteto. Vendar se pričakovanja o uvedbi pouka o verski in religijski dediščini v šolski sistem niso uresničila in zanimanje za študij teologije je med laiki zaradi nezaposljivosti diplomantov teologije v šolstvu upadlo. Zato se je Fakulteta v okviru svoje temeljne teološke poklicanosti odprla drugim študijskim področjem, ki jih je narekoval čas. To so religiologija, etika ter zakonski in družinski študiji. Poleg študija na teh področjih, ki ga izvaja na vseh treh stopnjah (= stopenjski študijski programi, namenjeni pridobitvi izobrazbe), Fakulteta danes izvaja tudi študij v izpopolnjevalnih programih v obliki vseživljenjskega izobraževanja, katerih cilj je izpopolnjevanje, dopolnjevanje, poglobljanje in posodabljanje znanja. Ti programi so: zakonska in družinska terapija, pastoralno izpopolnjevanje, duhovno izpopolnjevanje, geštalt pedagogika in karitativno delo.

Teološka fakulteta deluje v okviru Zakona o visokem šolstvu, ki univerzi zagotavlja avtonomijo,¹¹ in v skladu s Statutom Univerze v Ljubljani (Ur. l. RS, št. 4/2017), na podlagi katerega so narejena Pravila Teološke fakultete, ki jih lahko po sklepu Univerzitetnega senata (18. 11. 1992) nadgradi »s svojimi internimi pravili«. Fakulteta je v skladu z zakonom študij preoblikovala po smernicah Bolonjske deklaracije, katere cilj je uvajanje primerljivih diplomskih stopenj in razporeditev diplomskega in podiplomskega študija v tri stopnje, poenotenje kreditnega sistema, pospeševanje mobilnosti študentov in učiteljev, dvig kakovosti znanja in študija, odprtost študija evropskim razsežnostim in sprejemanje konkurenčnih izzivov, ki bi Evropo bolj vodili v Evropo znanja.

Sveti sedež je k bolonjski reformi pristopil 19. septembra 2003 v Berlinu, svoje stališče do reforme pa je zavzel v dokumentu z naslovom *Observations of the Holy See on becoming a signatory member of the »Declaration of Bologna«* (31. maja 2003). Sveti sedež, ki se sklicuje na apostolsko konstitucijo *Sapientia christiana* (Janez Pavel II. 1979) in govori o značilnostih cerkvenih univerz in fakultet, v svojih opazkah ob pristopu k Bolonjski deklaraciji izpostavi specifične značilnosti visokošolskega sistema, za katerega je odgovoren, nato kanonski (cerkveni) in civilno pravni položaj cerkvenih in drugih katoliških visokošolskih ustanov v različnih evropskih državah, v tretjem delu pa predstavi svoje stališče do bolonjske preнове. (Sveti sedež 2003; Petkovšek 2009) Primerjava načrtovanega bolonjskega študija z že izvajanim teološkim študijem na cerkvenih fakultetah pokaže, da je študij na cerkvenih teoloških fakultetah že pred bolonjsko reformo vseboval značilnosti, ki jih je reforma šele uvajala, med temi na primer mednarodna primerljivost študija katoliške teologije, ki je svoj prvi temelj dobila že leta 1599 v dokumentu *Ratio studiorum*, mobilnost učiteljev in študentov, primerljivo kreditno ovrednotenje in drugo. Predvsem pa Sveti sedež v dokumentu poudari posebnosti glede učiteljev: da bi učitelji prispevali k uresničevanju ciljev cerkvenih fakultet, se morajo odlikovati po zglednem življenju, po integralnem nauku in po predanosti dolžnosti. Prav tako mora biti učitelj vsebin v zadevah vere in morale v polnem občestvu z učiteljstvom Cerkve in s papežem. Ta posebnost teološkega študija, ki zadeva živo občestvo in njegovo vero, ni nerazumljiva, čeprav v njej mnogi – ideološko in zgrešeno! – vidijo ideološko pristranskost. Pred ideologijo varuje učitelja teologije zahteva po njegovi znanstveni usposobljenosti in doslednosti, ki se kaže v zahtevanem akademskem nazivu, v bogastvu znanja, v čutu za odgovornost, v pričeva-

¹¹ Zakon o visokem šolstvu (ZVis), čl. 6: »Univerze in samostojni visokošolski zavodi, ki jih ustanovi Republika Slovenija, delujejo po načelih avtonomije, ki jim zagotavlja predvsem: - svobodo raziskovanja, umetniškega ustvarjanja in posredovanja znanja; - samostojno urejanje notranje organizacije in delovanja s statutom v skladu z zakonom; - sprejemanje meril za izvolitev v naziv visokošolskih učiteljev, znanstvenih delavcev in visokošolskih sodelavcev; - volitve v nazive visokošolskih učiteljev, znanstvenih delavcev in visokošolskih sodelavcev za zasedbo delovnih mest; - izdelavo in sprejem študijskih in znanstveno-raziskovalnih programov, določanje študijskega režima ter določanje oblik in obdobjev preverjanja znanj študentov; - podeljevanje strokovnih in znanstvenih naslovov v skladu z zakonom ter podeljevanje častnega doktora in naziva zaslužni profesor; - volitve, imenovanja in odpoklic organov v skladu s statuti in drugimi akti; - odločanje o oblikah sodelovanja z drugimi organizacijami; - upravljanje s premoženjem v skladu z namenom, za katerega je bilo pridobljeno.«

nju za življenje, v izkazani raziskovalni sposobnosti in podobnem. (*Sapientia christiana*, tč. 26; 27)

V akademskem letu 2009/10 je Teološka fakulteta začela izvajati programe, ki jih je preoblikovala po smernicah bolonjske reforme. Pri pripravi programov je izhajala iz dokumenta *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (6. 1. 1970), ki ga je glede norm o duhovniški vzgoji izdala Kongregacija za katoliško vzgojo, in iz apostolske konstitucije *Sapientia christiana* (15. 4. 1979) Janeza Pavla II. o cerkvenih univerzah in fakultetah.

Kateri so razlogi, ki danes utemeljujejo univerzitetni študij teologije v Republiki Sloveniji? Poleg sklicevanja na njegovo večstoletno rodovitno navzočnost na naših tleh lahko navedemo univerzitetno-epistemične, družbeno-kulturne, duhovno-cerkvenostne in etično-politične razloge.

Teologija sodi v univerzitetni krog védenj najprej zaradi svoje nenadomestljive *epistemične vloge* (Habermas 2004). O presežnem, o veri in o religijah razmišlja v hermenevtični, humanistični perspektivi, to je na način, ki ni lasten družboslovnim znanstvenim pristopom, kakor sta sociološki ali psihološki na primer. Metodologija, lastna teologiji, omogoča, da se na pristen način izrazijo modrosti in spoznanja, ki so si jih o življenju, človeku in Bogu pridobila verska izročila skozi tisočletja. Na življenjske, etične in duhovne dileme, ki jih sodobne tehno-znanosti in sekularizirana kultura največkrat niti ne zaznajo, lahko tudi danes človek ustrezno odgovarja le v luči teh modrosti. Post-sekularistična kultura, v katero vstopamo, se zaveda vrednosti teh izročil in poskuša presegati ideološki razkol med sekularističnim razumom in religiozno izkušnjo. Razum in vero vedno bolj razume kot dva dopolnjujoča se, komplementarna vira spoznanja, ki sta drug drugemu v oporo in se morata medsebojno učiti drug od drugega. Razum, ki ni odprt za tisočletne kulturne in religijske modrosti, ter vera, ki je zaprta za kritični razum, omogočata patologije, ki ogrožajo človeštvo. Patologije prinaša znanost, ki je ravnodušna do etičnih in presežnih temeljev družbe, na drugi strani pa verski fundamentalizem, ki ne sprejema razvojnih izzivov. V moči te epistemične avtonomije, ki ji jo dajejo verska in religijska izročila, teologija v sodobni pluralistični in demokratični kulturi vstopa v procese medsebojnega učenja, med katerimi je temeljni dialog med izročilom in sodobnimi liberalnimi izzivi. Tu teologija razmišlja univerzalno, izpostavlja se metodični refleksiji, intersubjektivni preverljivosti svojih tez, obenem pa v luči kulturnega spomina opozarja znanosti na nevarnost ideologij in jih spodbuja k odgovornosti do skupnega dobrega, ki se kaže zlasti v prizadevanjih za mir in pravičnost v svetu in tudi v skrbi za skupni dom Zemljo ter za življenje. (Habermas 2004)

Razlogi za univerzitetni študij teologije so tudi *družbeni in kulturni*. Po 2. vatiškem vesoljnem cerkvenem zboru teologija ni več namenjena zgolj izobraževanju duhovniških in redovniških kandidatov, ampak odgovarja na širše duhovne, verske, kulturne in družbene potrebe. V skladu s smernicami istega koncila si sodobna teologija prizadeva za vrednote, kakor so na primer dialog s kulturnim in družbenim okoljem, globalna solidarnost, obramba verske pluralnosti ali varstvo

okolja. V času globalnih sprememb prispeva h kritičnemu, pozitivnemu preoblikovanju identitete posameznika, kulture in naroda. Na slovenskih tleh ima že dolgo tudi sredniško vlogo na tromeji med katoliško, evangeličansko in pravoslavno veroizpovedjo, pa tudi na področju krščanske in bližnje islamskega kulture. Po osamosvojitvi Slovenije se je dejavno vključevala v oblikovanje demokratičnih norm ob prehodu v demokratično družbeno ureditev. Tako teologija na slovenskih tleh uresničuje poslanstvo, ki ga je imela od svojih začetkov, ko je v dialogu z antičnimi kulturami in verstvi ter s kulturami in religijami sveta opredeljevala vrednote, ki omogočajo človekov osebni in družbeni razvoj. Po Habermasu (2004) so temeljne vrednote sodobnega sveta rezultat teološke refleksije. Te so: odgovornost, avtonomija, opravičenje, emancipacija, individualnost, občestvo itd. K temu dodajmo idejo osebe, ki ima svoje korenine v kristoloških in trinitaričnih razpravah cerkvenih očetov, idejo osebnega dostojanstva in nedotakljivosti, ki ima svoje korenine v Svetem pismu, izostrili pa so jo sv. Bonaventura, Tomaž Akvinski in španska sholastika v srečanju evropske kulture z indijanskimi kulturami, ali pa idejo splošne enakosti, ki je vzklila v srednjeveškem samostanskem življenju. Te ideje, ki izražajo temeljno kulturno in družbeno vlogo teologije, se v pedagoških, raziskovalnih in publicističnih prizadevanjih fakultete kažejo v sodelovanju z drugimi krščanskimi veroizpovedmi (ekumenizem), v dialogu z nekrščanskimi verstvi – predvsem z judovstvom in islamom –, s sodobnimi kulturnimi in miselnimi tokovi, zlasti pa v njenem delu na področju socialne etike in bioetike, kjer se v zadnjem času srečuje z vprašanji sodobnih tehnoloških izzivov digitalne dobe, ki jih nekateri povzemajo pod izraz »transhumanizem«.

Cerkvenostni in duhovni razlogi so naslednji temeljni sklop razlogov, ki utemeljujejo teološki študij v Republiki Sloveniji. Večinski delež državljanov pripada trem krščanskim skupnostim – katoliška je med njimi največja. Teologija pa je znanstvena obravnava vere in verskega izročila. 2. vatikanski koncil v dokumentu *Gaudium et spes* (tč. 45) opredeljuje Cerkev kot »zakrament odrešenja«, ki razodeva in hkrati uresničuje skrivnost božje ljubezni do človeka«. Teologija pomaga kristjanom bolje razumeti njihove korenine in njihovo poslanstvo, ki je v uresničevanju evangelijske zapovedi ljubezni – s tem utrjuje temeljne človeške vrednote. To je eden temeljnih namenov preučevanja svetopisemskega izročila, iz katerega teologija črpa odrešenjsko sporočilo za sodobnega človeka in preroško besedo za prihodnost. Študij svetopisemskega razodetja in cerkvenega izročila, ki je hrbtenica teologije, artikulira norme krščanske eksistence. Teologija, ki se nenehno preverja ob evangelijski, utemeljuje opcijo za uboge kot temeljno biblično usmeritev. S tem prevzema vlogo socialno-etičnega korektiva, ki zaznamuje vsa področja teološkega študija, od študija zgodovine krščanstva in sistematične teologije pa vse do praktično usmerjenih disciplin, kakor so moralna teologija, kanonsko pravo, pastoralna teologija, katehetika in liturgika. V tej smeri in na teh področjih je fakulteta v zadnjem času izvajala raziskave z obravnavo temeljnih vidikov judovskega in krščanskega oznanila, kakor so na primer pravičnost, krivda, strah, sprava, kazen, odpuščanje, molitev, daritev, razmerje med troedinim Bogom in družbo in podobno. Pomemben rezultat dela na tem področju je prikaz teološkega nauka v

obliki priročnika sistematične teologije. V drugem nizu raziskav so raziskovalci obravnavali cerkveno-zgodovinska vprašanja, kakor so zgodovina prve Cerkve, ali pa pomembne osebe iz zgodovine Cerkve na Slovenskem, pa tudi vprašanje prenosa verskega izročila, kakor je razvoj obrednikov ali vprašanja iz homiletike. V velikem porastu so raziskave na področju duhovnega in terapevtskega svetovanja.

Ne nazadnje so razlogi za študij teologije tudi *etično-politične narave*. V sodobni družbi je politika avtonomna in zavezana demokratičnim idealom – ti pa se ne morejo vzdrževati sami od sebe. Demokracija predpostavlja politične kreposti, kakor sta solidarnost ali žrtvovanje za skupno dobro. Te kreposti imajo svoj izvir v kulturnem in religioznem življenju. Kakor sta poudarila Böckenförde (1992, 212) in Habermas (2004) niti popolna demokracija ni zmožna izključiti morebitnega nasilja večine nad manjšino. To se je zgodilo v primeru nacizma, ki je bil demokratično, legitimno izvoljen politični sistem z nečloveškimi posledicami. Po svojem temeljnem poslanstvu je teologija vse od svojih začetkov v hebrejski kulturi imela funkcijo kritike totalitarnih družbenih oblik; svojo kritiko je utemeljevala z metafizičnimi argumenti, nepogojeno od konkretnih kulturnih ali religijskih okoliščin. Svoja etična spoznanja je tako prenašala tudi na področja političnega, družbenega in ne nazadnje gospodarskega življenja.

8. decembra 2017 je papež Frančišek podpisal nove smernice za študij katoliške teologije, ki so nadomestile predhodne, ki jih je določal dokument *Sapientia christiana* papeža Janeza Pavla II., razglašene 15. aprila 1979. V novih smernicah papež Frančišek poudarja, da mora biti sodobna teologija misijonska in kerigmatična. Tem smernicam študij teologije na Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani tudi sledi. (Palmisano 2018; Petkovšek 2018; Osredkar 2018; Saje 2019; Tommasi 2018)

5. Sklep

V prispevku smo poskušali izluščiti vlogo, ki jo je igral študij teologije v našem prostoru v času od prvih oblik visokošolskega študija v letu 1619, zlasti pa v obdobju, ko je študij dobil svoje mesto na Teološki fakulteti. Teološka fakulteta je imela leta 1919 pomembno vlogo pri soustanavljanju Univerze v Ljubljani, ko je bila z Univerzo ustanovljena tudi sama. Pred 2. svetovno vojno je imela pomembno vlogo pri razvoju Univerze, po vojni pa je bila izključena iz Univerze in nato iz javnega prostora ter je štirideset let delovala kot zasebna cerkvena fakulteta. V Univerzo je bila ponovno vključena leta 1992. V štiristoletnem izročilu teološkega študija in v stoletni zgodovini Teološke fakultete niti študij niti Fakulteta nista bila nikoli povsem samoumevna. V teh, k racionalnosti in funkcionalnosti usmerjenih modernih časih sta morali svojo družbeno koristnost nenehno dokazovati. Teološki študij, ki se je v Ljubljani začel 1619, je postavil okvire razvoja drugih visokošolskih disciplin, najprej filozofije, ta pa je omogočila celo nastanek naravoslovnih in tehničnih disciplin. Najpomembnejša vloga študija teologije pa je bila ta, da je v svojem tristoletnem razvoju na domačih tleh ustvarila zametke univerzitetne kulture, ki je pripomogla k hitri in zanesljivi ustanovitvi univerze v Ljubljani. Podobno vlogo je

imela v Mariboru Visoka bogoslovna šola, ustanovljena leta 1859 na pobudo tedanjega lavantinskega in prvega mariborskega škofa Antona Martina Slomška. Ta je v tem delu Slovenije oblikovala univerzitetnega duha, ki je služil kot temelj ustanovitvi Univerze v Mariboru leta 1975. Profesorji Teološke fakultete so v času pred 2. svetovno vojno sloveli kot vidni znanstveniki in družbeno-kulturni delavci; med njimi so bili trije rektorji Aleš Ušeničnik, Franc Ksaver Lukman in Matija Slavič. Zlasti Matija Slavič je pomembno prispeval k razvoju in obrambi Univerze in je njen edini dvakratni rektor. Na izrazit način se je poslanstvo teološkega študija pokazalo v času izključenosti Fakultete iz Univerze in iz javnega prostora. To njeno vlogo je v slovesnem predavanju ob sedemdesetletnici izrazil nadškof Perko, ki je poudaril, da je teologija kot znanost o Bogu – njen cilj je uresničevanje odrešenja v teku zgodovine narodov in popolna osvoboditev v brezmejnosti božjega bitja po Kristusu v moči Svetega Duha v Cerkvi – usmerjena tudi v svet, da v luči duha in v moči ljubezni gradi svet pravičnosti. V svojem predavanju si ne pomišlja poudariti, da teologija preučuje krščansko duhovno izročilo, ki je ustvarilo »dušo slovenskega naroda« in da brez poznavanja tega duhovnega izročila ni mogoče razumeti slovenske kulture. Po ponovni vključitvi v Univerzo leta 1992 Fakulteta svoje delovanje usklaja z drugimi članicami Univerze v okviru univerzitetnih Statutov, ki v skladu z zakonsko ureditvijo zagotavljajo avtonomijo univerze. Avtonomija tudi fakulteto varuje pred političnimi vplivi, ki jim je teološki študij vseskozi izpostavljen. Svoje prvo poslanstvo tudi danes vidi v artikuliranju krščanskega duhovnega izročila, obenem pa išče vedno nove načine, kako bi s svojimi spoznanji služila človeku na različnih ravneh njegovega bivanja, kakor so družbeno-kulturna, cerkvenostno-duhovna in etično-politična raven. Pri tem izhaja iz teološke metode, ki ji daje specifični epistemski status ter posledično specifična spoznanja in videnja. V tem je teologija nenadomestljiva ne glede na to, ali ji je določeno kulturno, družbeno in politično okolje naklonjeno ali ne.

Krajšave

ATF – Arhiv Teološke fakultete v Ljubljani.

Reference

- Ambrožič, Matjaž**, ur. 2010. Teološki študij na Slovenskem: vloga teoloških izobraževalnih ustanov v slovenski zgodovini pri oblikovanju visokošolskega izobraževalnega sistema. Posebna številka, *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 32. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve.
- Benedik, Metod**. 2009. Teološki študij na Slovenskem do 1919. V: Kolar 2009, 36–57.
- Böckenförde, Ernst-Wolfgang**. 1992. *Recht, Staat, Freiheit*. Frankfurt na Majni: Suhrkamp.
- Ciperle, Jože**. 2009. Univerzitetni teološki študij skozi stoletja in ustanovitev Teološke fakultete Univerze v Ljubljani. V: Kolar 2009, 17–35.
- Častni doktorji Univerze v Ljubljani / Doctores honoris causa Universitatis Labacensis**. 2011. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.
- Dolinar, France M.** 1979. *Visitationes ad limina et Relationes de statu Ecclesiae ljubljanskih škofov od Tavčarja do Missie. Bogoslovni vestnik* 39:193–215.
- Habermas, Jürgen**. 2004. *Vorpolitische moralische Grundlagen eines freiheitlichen Staates. Zur*

Debate 34, št. 1:2–4. Slov. prev. Predpolitične podlage demokratične pravne države. *Tretji dan*, št. 3–4 (2006): 7–14.

Janez Pavel II. 1979. Sapiientia christiana: on ecclesiastical universities and faculties. Apostolska konstitucija. 15.4. http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/apost_constitutions (pridobljeno 26.2.2009).

Kolar, Bogdan, ur. 2009. *90 let Teološke fakultete v Ljubljani*. Ljubljana: Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani.

Kovačič, Lojze. 2013. Jezuiti in ljubljansko višje šolstvo: 1597–1773. Ljubljana. Rokopis. <http://www.rad.sik.si/wp-content/uploads/2016/03/Kovačič-Lojze.pdf> (pridobljeno 22. 1. 2019).

Melik, Vasilij. 1989. Predhodniki in začetki ljubljanske Filozofske fakultete. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. http://www.ff.uni-lj.si/oFakulteti/zgodovina_fakultete (pridobljeno 26. 1. 2019).

Miklavčič, Maks. 1969. O našem jubileju in bogoslovni izobrazbi na Slovenskem pred letom 1919. *Bogoslovni vestnik* 29:166–170.

Mikuž, Metod. 1969. Gradivo za zgodovino univerze v letih 1919–1945. V: *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani* 1969, 53–92.

Ob zlatem jubileju Teološke fakultete v Ljubljani: 1919–1969. 1969. *Bogoslovni vestnik* 29, Slavnostna številka.

Osredkar, Mari Jože. 2018. Vzgojitelji za »dialog« v 100 letih poučevanja teologije v Sloveniji. *Edinost in dialog* 73, št. 1/2:191–206.

Palmisano, Maria Carmela. 2018. Apostolska konstitucija *Veselje resnice* (*Veritatis gaudium*): papeževi izzivi in naš(a) odgovor(nost). *Edinost in dialog* 73:225–233.

Perko, Francè. 1990. Teološka fakulteta v službi naroda in Cerkve. *Bogoslovni vestnik* 50, št. 1–2:5–8.

Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani: 1919–1969. 1969. Ljubljana: Univerza.

Petkovšek, Robert. 2008. Filozofski pomaci na Teološkem fakultetu Ljubljana - Maribor. *Vrhbosnensia* 12, št. 2:407–414.

---. 2009. Teologija v procesu bolonjske prenove. V: Kolar 2009, 247–266.

---. 2019. Teologija pred izzivi sodobne antropološke krize: preambula apostolske konstitucije *Veritatis gaudium*. *Bogoslovni vestnik* 79, št. 1:17–31. <https://doi.org/10.34291/bv2019/01/petkovsek>

Polec, Janko. 1929. Ljubljansko višje šolstvo v preteklosti in borba za slovensko univerzo. V: *Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929* 1929, 1–229.

---. 1939/40. Ob dvajsetletnici slovenske univerze. Čas 34:179–185.

---. 2013. Majaron, Danilo (1859–1931). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi341535/#slovenski-biografski-leksikon> (pridobljeno 27. 1. 2019).

Saje, Andrej. 2019. La Facoltà di Teologia nel rapporto verso le autorità ecclesiastiche alla luce della Costituzione Apostolica Sapiientia Christiana. *Edinost in dialog* 74, št. 1:239–252. Doi: 10.34291/Edinost/74/Saje

Sveti sedež. 2003. Observations of the Holy See on becoming a signatory member of the »Declaration of Bologna«. 31. 5. <http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/Holy%20See.pdf> (pridobljeno 26. 2. 2009).

Tommasi, Roberto. 2018. Veritatis gaudium, impulso per una teologia sulla frontiera. *Edinost in dialog* 73:207–223.

Vidmar, Milan. 2018 [1964]. *Spomini*. Del 2. Ponatis. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.

Zbornik ob sedemdesetletnici Teološke fakultete v Ljubljani: 1919–1989. 1990. Posebna številka, *Bogoslovni vestnik* 50.

Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929. 1929. Ljubljana: Rektorat Univerze kralja Aleksandra Prvega.

Zwitter, Fran. 1969. Višje šolstvo na Slovenskem do leta 1918. V: *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani* 1969, 13–51.